

Vold mot ”homofil” ungdom. Forekomst og fortolkninger

Kari Stefansen*, Kristinn Hegna*, Kirsti Valset**,
Tilmann von Soest* & Svein Mossige*

*Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

** Folkehelseinstituttet

kari.stefansen@nova.no

Abstract

Using data from a large-scale study among young people, the paper explores the relationship between different dimensions or expressions of sexual orientation – identity, sexual experiences, love and attraction – and victimisation. Is there a pattern of increased risk for victimisation along these dimensions for young people with same-sex orientations? The paper further explores whether increased risk for victimisation is linked to the same dimensions of sexual orientation for boys and girls. Theoretically, the paper is inspired by a multi-dimensional perspective on sexual orientation, i.e. a perspective that sees sexual orientation as a complex multifaceted phenomenon that cannot be reduced to a simplistic homo/hetero divide. The paper also discusses methodological aspects: How do the wording of questions, sample and operationalisations of sexual orientation influence results?

Keywords: youth, sexual orientation, victimisation, gender

Introduksjon

I norsk sammenheng har vi lite kunnskap om sammenhengen mellom seksuell orientering og utsatthet for vold og andre krenkelser blant ungdom. Rapporten *Vold mot lesbiske og homofile tenåringer* (Moseng 2007) presenterte resultater fra den første studien her til lands hvor slike sammenhenger ble

undersøkt med utgangspunkt i representative data. I denne rapporten beskrives en virkelighet som gir grunn til stor bekymring: Ungdom som oppgir at de er homofile, lesbiske eller bifile har flerfoldige ganger forhøyet risiko for å være utsatt for graverende tilfeller av vold sammenlignet med ungdom som opplever seg som heterofile.

Rapporten fikk naturlig nok mye oppmerksomhet i pressen. Artiklene hadde talende overskrifter, som *Homofile blir mobbet og banket*¹, *Unge homofile får bank*² og *Hets mot unge homofile*.³ Disse overskriftene – og holdningskampanjen mot ”hatvold” som fulgte i kjølvannet av rapporten⁴ – reflekterer en bestemt forståelse av seksuell orientering, og av årsakene til overhyppigheten av krenkelseserfaringer blant unge med samme-kjønnsseksuell orientering. For det første at det finnes to slags ungdommer: De som er homofile eller lesbiske og de som *ikke* er homofile eller lesbiske, for det andre at det er homofile – altså gutter – som er mest utsatt for hatvold, og for det tredje at det nettopp er forskjellen i seksuell orientering som forklarer overhyppighet av utsatthet for vold i denne gruppen.

Flere forskere argumenterer for at det er mer fruktbart å anlegge et flerdimensjonalt perspektiv på seksuell orientering, spesielt når man forsker på ungdom. Heller enn å operere med klart atskilte binære kategorier basert på én dimensjon, som selvforståelse eller identitet, bør en skille analytisk mellom ulike dimensjoner (Diamond 2003; Hegna 2007c; Pedersen & Kristiansen 2003; Savin-Williams 2006). Perspektivet tilsier også at en snarere enn å se unge med samme-kjønnsseksuell orientering som *annerledes* bør fokusere på likheter mellom unge i denne gruppen og andre unge, og på variasjoner innad i gruppen unge ”homofile”. Savin-Williams (2001a: 9) beskriver dette som forskning med ”a dual focus” hvor en kombinerer kunnskap fra både generell ungdomsforskning og ”homoforskning” når en utforsker temaer knyttet til seksuell orientering (Diamond 2003; Russel & Consolacion 2003).

Dette flerdimensjonale og ungdomsnære perspektivet på ungdom og seksuell orientering er utgangspunktet for våre analyser. Framfor å redusere spørsmålet om ungdoms seksuelle orientering til en kunstig, men avgrensbar og entydig kategori av de ”egentlig” homofile og lesbiske ungdommene, vil vi undersøke empirisk hvordan utsatthet for psykisk trakassering, og mildere og grovere former for vold varierer med ulike uttrykk for og dimensjoner i seksuell orientering – blant både gutter og jenter. Utgangspunktet for artikkelen er altså en mer eksplorerende enn hypotesetestende tilnærming, hvor vi også diskuterer hvordan valg i ulike faser av forskningsprosessen bidrar til å produsere

ulike tilstandsbilder av det fenomenet vi er opptatt av her. Analysene vi presenterer er enkle, men åpner etter vårt skjønn for nye fortolkninger av de sammenhengene vi har satt oss fore å utforske.

Men først en kort redegjørelse for begrepsbruken i artikkelen: Begrepet samme-kjønnsseksuell orientering omfatter alle former for emosjonell eller seksuell tiltrekning, identitet eller erfaring med personer av samme kjønn, og er en vid kategori som brukes der det ikke er gitt at det er noe poeng å skille mellom identitet, erfaring eller begjærsmønstre. Seksuell identitet eller selvforståelse viser til den oppfatningen ungdom har av seg selv, om de er heterofil, homofil, lesbisk eller bifil. Tiltrekning til samme kjønn omfatter i denne sammenhengen både forelskelse og seksuell tenning, mens homoseksuelle erfaringer brukes som en samlebetegnelse på alle typer seksuelle erfaringer mellom to av samme kjønn, uavhengig av om de involverte har opplevd tiltrekning til noen av samme kjønn eller opplever seg selv som homofil, lesbisk eller bifil.

Psykisk vold/trakassering omfatter i denne sammenhengen mobbing, erting, plaging, trusler og seksuell trakassering, mens fysisk vold refererer til alle de formene for fysiske angrep vi har kartlagt. I teksten skiller vi dessuten mellom mild og grov vold.⁵ Mild vold brukes om vold som ikke har medført synlige merker, mens grov vold refererer til vold som har medført sår eller skader. Begrepet krenkelser brukes som samlebetegnelse på de formene for psykisk og fysisk vold vi forholder oss til her.

Tidligere forskning: tydelige sammenhenger uansett operasjonalisering?

En rekke nordamerikanske studier basert på store befolkningsutvalg har vist at unge med samme-kjønnsseksuell orientering har forhøyet risiko for å oppleve en rekke former for krenkelser fra jevnaldrende sammenlignet med ungdom som oppfatter seg som heterofile (for eksempel Bontempo & D'Augelli 2002; Faulkner & Cranston 1998; Saewyc et al. 2006; Udry & Chantala 2002; Williams et al. 2003, 2005). Resultatene varierer riktignok, både fordi ulike dimensjoner av seksuell orientering er benyttet som grunnlag for kategorisering og sammenligning, og fordi ulike former for krenkelser er målt. Inntrykket er at uansett hvordan man operasjonaliserer seksuell orientering, så finner man opphopning av offeropplevelser blant unge med ikke-heterofil seksuell orientering. For eksempel viser to studier hvor identitetsmål er be-

nyttet, at mobbing er mer utbredt blant homofile/lesbiske/bifile ungdommer enn blant heterofile ungdommer (Bontempo & D'Augelli 2002; Williams et al. 2005). Andre studier har vist at unge med seksuelle erfaringer med begge kjønn som ung voksen er mer utsatt for fysiske angrep, sammenlignet med dem som i denne livsfasen kun har homoseksuelle erfaringer (Saewyc et al. 2006; Udry & Chantala 2002). Atter andre viser at ungdom med bifil selvforståelse er *mindre* utsatt for fysisk mishandling enn homofile/lesbiske (Saewyc et al. 2006). Det interessante i denne sammenhengen er ikke hvor mange som er utsatt for fysiske eller psykiske krenkelser, men at sammenhengene ser ut til å endre seg avhengig av hvilke dimensjoner av seksuell orientering som er benyttet, slik man ser i Saewyc et als (2006) sammenligning av ulike studier. Hvorvidt det er ulike sammenhenger mellom utsatthet for vold og samme-kjønnsseksuell orientering for gutter og jenter er i liten grad problematisert i de refererte studiene.

I norsk sammenheng er det publisert to studier som har sett på samvariasjon mellom seksuell orientering og utsatthet for krenkelser blant ungdom. Moseng (2007) tok utgangspunkt i seksuell identitet i sine analyser. Materialet hun benyttet (Ung i Oslo 2006) var et representativt utvalg av Oslo-ungdom i alderen 14–16 år. Her var overhyppigheten av offererfaringer blant homofil og lesbisk ungdom som nevnt, svært uttalt: Blant gutter var andelen som siste år hadde fått sår eller blitt skadet så sterkt at de trengte legehjelp 39 prosent blant homofile/bifile gutter og 18 prosent blant lesbiske/bifile jenter. Tilsvarende tall for unge med heterofil identitet var 13 prosent for gutter og 5 prosent for jenter. Moseng rapporterte for øvrig også om store forskjeller mellom heterofil og homofil ungdom når det gjaldt mobbing og trusler om vold.

I ettertid er det foretatt re-analyser av det datamaterialet Moseng benyttet for å undersøke om den svært forhøyede forekomsten av voldsutsatthet blant gutter med homofil identitet kunne være påvirket av tøysesvar (Elstad 2008). Konklusjonen var at estimatene for homofil identitet blant gutter, og dermed for voldsutsatthet, mobbing og trusler blant disse guttene, antakelig er for høye, men at det var en tydelig sammenheng mellom homofil identitet og utsatthet for alle disse formene for krenkelser også når mulige tøysere ble ekskludert fra analysene.

En annen norsk studie (Hegna 2007a) basert på et landsrepresentativt utvalg av litt eldre ungdom i videregående skole (Ung i Norge 2002), viste tydelige sammenhenger mellom seksuell orientering og utsatthet for trusler om vold og mobbing. I analysene ble det skilt mellom tre kategorier av ung-

dom: (1) Unge som verken hadde seksuelle erfaringer med eller hadde opplevd seksuell eller følelsesmessig tiltrekning til noen av samme kjønn, (2) unge som hadde seksuelle erfaringer med noen av samme kjønn, men ikke hadde opplevd tiltrekning og (3) unge som hadde opplevd å være tiltrukket til noen av samme kjønn. Andelen som oppga at de hadde vært utsatt for trusler om vold siste år var henholdsvis 15, 20 og 31 prosent, mens andelen som oppga at de var blitt utfrosset, plaget eller ertet på skolen/skoleveien siste år var henholdsvis 17, 13 og 30 prosent. Unge som opplever *tiltrekning* til personer av samme kjønn framstår altså i denne studien som betydelig mer sårbare for trusler og trakassering enn andre ungdommer, mens ungdommer som kun hadde homoseksuelle *erfaringer* virket mer upåfallende.

Oppsummert eksemplifiserer de norske og de nordamerikanske studiene både den forvirring, men også den flertydigheten som gjør seg gjeldende på dette feltet. Det er uklart om ulike dimensjoner i seksuell orientering er forbundet med ulike typer sårbarhet på samme måte, og om disse sammenhengene gjelder for både gutter og jenter. Det vi vil utforske i det følgende er om det gjør noen forskjell for forekomsten av vold mot ungdom med samme-kjønnsseksuell orientering om vi bruker den ene eller den andre indikatoren på seksuell orientering: Innebærer en flerdimensjonal tilnærming at vi fanger opp et mer nyansert bilde sammenlignet med tidligere studier, eller gjør det ingen forskjell? Er sammenhengene de samme enten vi ser på psykisk trakassering, lettere eller mer alvorlig vold? Og hvilken rolle spiller det som vi ser gutter og jenter hver for seg?

Et flerdimensjonalt perspektiv på seksuell orientering

Det foreligger altså en rekke kvantitative studier som har undersøkt sammenhengen mellom seksuell *identitet* og utsatthet for vold og andre krenkelser blant ungdom. Savin-Williams (2001a) er kritisk til å benytte kategoriseringer basert på identitet alene; slike tilnærminger representerer en endimensjonal og derfor problematisk operasjonalisering av seksuell orientering. Han argumenterer for et breiere perspektiv hvor man tar utgangspunkt i det Pedersen og Kristiansen (2003) omtaler som begjærsmønstre; seksuell og følelsesmessig tiltrekning til personer av samme kjønn. Et viktig argument mot å basere seg på en binær identitetskategorisering er at en slik tilnærming bygger på en implisitt forutsetning om at dikotomisering på dette grunnlaget både er mulig og ønskelig.⁶ En flerdimensjonal oppfatning av sek-

suell orientering bidrar slik sett til å problematisere underliggende essensialistiske oppfatninger hvor homofili forstås som noe uforanderlig med et biologisk grunnlag (Savin-Williams (2001a). Med utgangspunkt i en slik tankegang argumenterer bl.a. Savin-Williams (2001a, s. 11) for at forskere rett og slett ikke bør stille ungdom spørsmål om seksuell identitet, men heller kartlegge seksuelle erfaringer og begjærsmønstre knytta til individer av *begge* kjønn.

En mer moderat posisjon er å gjøre som Dempsey og medarbeidere argumenterer for, dvs. å sørge for at spørsmålene en stiller tar høyde for at "same-sex attractions, and behaviors [do not] necessarily lead to gay, lesbian, bisexual or other non-heterosexual identities" (2001, s. 71). Studier av utbredelsen av ungdoms seksuelle erfaringer med personer av samme kjønn, identitet som homofil, lesbisk eller bifil, og av begjærsmønstre, viser da også hvordan disse forskjellige dimensjonene danner et sammensatt bilde av seksuell orientering (Diamond 1998; Hegna & Larsen 2007; Narring & Michaud 2003; Savin-Williams 2001b). For eksempel viser flere studier at majoriteten av unge med homoseksuelle erfaringer verken har vært seksuelt tiltrukket av noen av samme kjønn (Pedersen & Kristiansen 2003) eller opplever seg som homofil, lesbisk eller bifil (Hegna & Larsen 2007).

De ulike dimensjonene i eller uttrykkene for seksuell orientering behøver altså ikke å overlappe. En konsekvens av dette er at ulike operasjonaliseringer av seksuell orientering i kvantitative undersøkelser vil produsere mer eller mindre eksklusive grupper (Hegna & Larsen 2007). Hegna har, med referanse til Diamond (2003) beskrevet noen av utfordringene denne kompleksiteten innebærer for empiriske studier:

(...) mye tidligere forskning [har] støtt på problemer knyttet til det grunnleggende spørsmålet om kategoriseringen av ungdom i kvantitative utvalg: Hvem tilhører hvilken gruppe? De ulike dimensjonene knyttet til definisjoner av seksuell orientering – seksuell atferd, romantiske følelser, seksuell tiltrekning, identitet og så videre – og de glidende overgangene langs disse dimensjonene, gjør det vanskelig å spesifisere et distinkt sett av kriterier som skiller ungdomspopulasjonen i to klare kategorier basert på deres partners kjønn. (Hegna 2007c, s. 10)

Poenget er videre at denne kompleksiteten ofte overses i kvantitativ forskning om ungdom med samme-kjønnsseksuell orientering. Mangelen på overlapp mellom ulike dimensjoner kan dessuten med fordel heller ses som et interessant utgangspunkt enn et problem i empiriske analyser (Hegna 2007c). Når det er sagt skal en heller ikke underkommunisere de metodologiske utford-

ringene denne heterogeniteten innebærer; den gjør det blant annet vanskelig å predikere risikoen for utsatthet for krenkelser for unge med samme-kjønnsseksuell orientering (jf. Malterud et al. 2009).

Et blick for variasjonen i dimensjoner i seksuell orientering kan i tillegg bidra til å bryte med tendenser til uten videre å anta at forskjeller mellom de kategoriene av ungdom man opererer med er et resultat av forskjeller i seksuell orientering (Diamond 2003; Malterud et al. 2009). Resultatet av en slik feilslutning kan bli at det implisitt settes likhetstegn mellom homofil identitet eller homoseksuell orientering og "risiko". Slike reduksjonistiske tendenser kan motvirkes ved at forskere i større grad fokuserer på hvilke prosesser som skaper forskjeller innad i gruppen unge med samme-kjønnsseksuell orientering (jf. Diamond 2003; Russell et al. 2002; Savin-Williams 2001a).

En dimensjon som framstår som særlig viktig i denne sammenhengen er kjønn. I et generelt perspektiv kan det se ut til at samme-kjønnsseksualitet mellom jenter er mer akseptert enn mellom gutter (Hegna et al. 1999). Norske studier av seksuell orientering blant ungdom peker på at jenter kulturelt sett synes å ha rom for å utforske seksualitet og kjærlighet til noen av samme kjønn uten at det medfører stigma eller tap av femininitet (Larsen et al. 2005; Pedersen & Kristiansen 2003). Et eksempel er klining mellom to jenter på fest. I de fleste tilfeller kan slike hendelser tolkes som en heteroseksuelt scriptet handling snarere enn en erfaring koplet til homofilt begjær eller forelskelse (Hegna & Larsen 2007). Gutters spillerom for utforskning av samme-kjønnsseksualitet er trangere, og enkelte har også tolket dette som en årsak til høyere risiko for problemer knyttet til psykisk helse hos gutter (se Hegna 2007b). Forskning om homofile gutter (se for eksempel Savin-Williams 1998) og lesbiske jenter (Diamond 1998) viser dessuten svært ulike mønstre av identitetsutvikling og livsstiler. Gutters identitetsutvikling som homofil har vært beskrevet som lineær og mer enten-eller, mens jenter i større grad veksler mellom identiteter som heterofil, bifil og lesbisk gjennom hele livsløpet. Dessuten kan det se ut til at homofile gutter legger mer vekt på seksualitet som bestemmende for sin seksuelle identitet, mens jenter legger større vekt på kjærlighet og emosjonell tiltrekning (Savin-Williams & Diamond 2000).

Fordi mønstrene i seksuell orientering er forskjellige for gutter og jenter vil vi utforske om valg knytta til operasjonalisering av seksuell orientering får ulik betydning for mønstre i voldsutsatthet for gutter og jenter. Som det skulle ha gått fram, betyr ikke dette at vi betrakter kjønn som en "nøytral" variabel, dvs. tar for gitt at gutters og jenters erfaringer nødvendigvis er sammenlignbare størrelser.

Metode og materiale

Utvalg og deltakere

Våre data er hentet fra den første runden (gjennomført i 2007) av undersøkelsen Longitudinell ungdomsundersøkelse om vold og overgrep. Dette er en stor nasjonal undersøkelse blant avgangselever i videregående skole, med en gjennomsnittsalder på 18,4 år. I alt deltok 7033 elever (responsraten var 77 prosent) ved til sammen 67 skoler. Fordi vår problemstilling fokuserer på sammenhengen mellom seksuell orientering og utsatthet for krenkelser blant *ungdom* har vi avgrenset analysene til deltakere som var i alderen 18–20 år på undersøkelsestidspunktet (n=6738, dvs. 95,8 prosent av totalutvalget, gjennomsnittsalder 18,3 år). Utvalget av skoler var trukket med sikte på å oppnå størst mulig representativitet.⁷ En nærmere redegjørelse for utvalgstrekkning og beregning av svarprosent finnes i Mossige og Stefansen (2007).

Den praktiske gjennomføringen fulgte en vanlig prosedyre for store skolebaserte ungdomsundersøkelser, dvs. at elevene fylte ut et spørreskjema i klasserommet under oppsyn av en lærer, i løpet av en dobbel skoletime. Spørreskjemaet ungdommene besvarte var omfattende (28 sider), og dekket en rekke temaer i tillegg til seksuell orientering og krenkelser av ulik art, som sosial bakgrunn og levekår, bruk av rusmidler, seksuelle erfaringer, kriminalitet og psykisk helse.

Høy generell svarprosent til tross har denne undersøkelsen, i likhet med andre skolebaserte surveyundersøkelser, noe svakere representativitet i forhold til deler av den ungdomsbefolkningen den dekker. Fordi deltakerne var avgangselever er utvalget mer skjevfordelt enn om vi hadde valgt yngre elever: Fra andre studier (Støren et al. 2007) vet vi at unge med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn, unge som har foreldre som står utenfor arbeidsmarkedet, samt unge fra familier med lavt utdanningsnivå og lav inntekt har større sannsynlighet enn andre for å droppe ut av videregående. Dette er altså grupper som mest sannsynlig er underrepresentert i vårt utvalg. Utvalget er dessuten skjevfordelt i forhold til kjønn og studieretning: Andelen jenter er høyere enn andelen gutter (henholdsvis 58 og 42 prosent), og andelen allmennfagelever er høyere enn andelen yrkesfagelever (henholdsvis 68 og 32 prosent). En viktig grunn til at særlig gutter på yrkesfaglige studieretninger er underrepresentert i utvalget, er at mange i denne gruppa var ute i praksis da undersøkelsen ble gjennomført.

I tillegg til andre feilkilder er surveyundersøkelser blant ungdom sårbare for tøysesvar, dvs. at noen av deltakerne mer eller mindre bevisst svarer feilaktig

(Elstad 2008). Man antar at det særlig er temaer som er av pirrende karakter som tiltrekker tøyser, for eksempel spørsmål om seksuell orientering og seksuelle erfaringer (Pape 2008), som vi jo beskjeftiger oss med her. Lavprevalente fenomener (som det å være utsatt for svært grov vold) er i tillegg mer sårbare for såkalte falske positive enn hyppigere forekommende fenomener (Pape & Storvoll 2006). Vi har undersøkt om noen av deltakerne i vår undersøkelse utmerket seg ved å svare inkonsistent og/eller ekstremt på kombinasjoner av relevante variabler. Vi fant imidlertid svært få i vårt utvalg som kunne identifiseres som mulige tøyser etter slike kriterier, så få at det ikke vil ha noe å si for resultatene i de analysene vi presenterer.

Variabler og kategoriseringer

Seksuell orientering er kartlagt på ulike måter i spørreskjemaet. *Seksuell selvforståelse* ble kartlagt med følgende spørsmål: "Opplever du deg selv som heterofil eller homofil/lesbisk eller ingen av delene?" Vi har gruppert svarene i tre kategorier: (1) Heterofil, (2) Homofil/lesbisk/bifil (dvs. krysset av for enten "homofil/lesbisk", "bifil/litt begge deler" eller "usikker på hvilken merkelapp som passer", (3) Vet ikke / vil ikke (dvs. krysset av for "ingen av delene", "jeg vil ikke bruke slike merkelapper på meg selv", "har ikke tenkt på det" eller "vet ikke hva det innebærer").

Vi stilte også spørsmål om *seksuell tiltrekning/tenning* ("Har du noen gang ... blitt kåt eller seksuelt "tent" på en jente/på en gutt?"), om *følelsesmessig/emosjonell tiltrekning* ("Har du i løpet av ungdomstiden din vært forelsket i en jente/i en gutt?") og om *seksuelle erfaringer* – med gutter og jenter, dvs. om å ha klint ("tungekyss"), befølt hverandre på overkroppen og befølt hverandre på kjønnsorganene. Kategorien "Har homoseksuelle erfaringer" består av deltakere med minst en slik erfaring med noen av samme kjønn. I tråd med Hegna (Hegna 2007c; Hegna & Larsen 2007; Hegna & Rossow 2007) skiller vi mellom tre kategorier av ungdom etter følgende kombinasjoner av disse dimensjonene: (1) Ungdom som verken har homoseksuelle erfaringer eller har opplevd følelsesmessig eller seksuell tiltrekning til noen av samme kjønn, (2) Ungdom som har homoseksuelle erfaringer, men som ikke har opplevd følelsesmessig eller seksuell tiltrekning til noen av samme kjønn og (3) Ungdom som har opplevd følelsesmessig og/eller seksuell tiltrekning til noen av samme kjønn, uavhengig av om de også rapporterer om seksuelle erfaringer.

Utsatthet for krenkelsers ble kartlagt med et spørsmålsbatteri med til sammen sju spørsmål under overskriften "Spørsmålene i denne bolken handler

om konflikter og vold". Spørsmålsbatteriet etterfulgte formuleringen "Har du vært utsatt for noe av dette? Det er svært viktig at du svarer selv om du ikke har opplevd noe av det vi spør om."

Utsatthet for *psykisk vold/trakassering* siste 12 måneder ble kartlagt med fire spørsmål: "Jeg har blitt ertet eller plaget av jevnaldrende", "Jeg har blitt utsatt for grov mobbing av jevnaldrende", "Jeg har blitt utsatt for seksuell trakassering av jevnaldrende" og "Jeg har blitt utsatt for trusler om vold". Svaralternativer var Ja og Nei.

Utsatthet for *fysisk vold* siste 12 måneder ble kartlagt med tre spørsmål: "Jeg har blitt slått uten å få synlige merker", "Jeg har fått sår eller skader på grunn av vold uten at jeg trengte legebehandling" og "Jeg har blitt skadet så sterkt på grunn av vold at jeg trengte legebehandling". Svaralternativer var Ja og Nei.

Resultater

Dimensjoner i seksuell orientering: Andel i ulike kategorier og grader av overlapp
Utvalgets fordeling på de ulike spørsmålene om identitet, tiltrekning og seksuell erfaring har betydning for de videre analysene. Når det gjelder identitetsdimensjonen (dvs. spørsmålet "Opplever du deg selv som heterofil eller homofil/lesbisk eller ingen av delene?") definerte 88 prosent av *jentene* i vår aldersgruppe seg som heterofil, 0,3 prosent definerte seg som lesbisk, 3,2 prosent definerte seg som bifil og 1,3 prosent oppga at de var "usikker på hvilken merkelapp som passer". Blant *guttene* definerte 93 prosent seg som heterofil, 0,8 prosent definerte seg som homofil, 1 prosent definerte seg som bifil mens 0,5 prosent var "usikker". De resterende 7 prosent av *jentene* og 5 prosent av *guttene* hadde krysset av for svaralternativer i "vet ikke"/"vil ikke" kategorien. Fordi dette er en svært sammensatt kategori har vi valgt å ikke rapportere resultatene for denne gruppen i analysene der vi anvender seksuell identitet som uavhengig variabel.

Andelen med heterofil identitet var betydelig høyere for begge kjønn i vår studie sammenlignet med Ung i Oslo 2006, rapportert i Moseng (2007). Årsaken til dette er at det var en betydelig større andel i Ung i Oslo 2006 enn i vår studie som krysset av for svaralternativer i "vet ikke"/"vil ikke"-kategorien når vi ser respondentene under ett. Som Moseng (2007) påpeker, er det antakelig mange yngre ungdommer som fortsatt opplever seg mer som barn

enn som ungdom, og som kan synes det er rart eller irrelevant å forholde seg til spørsmål om seksualitet overhodet. Vi må også ta høyde for at ikke alle ungdommer i yngre aldersgrupper er inneforstått med hva de ulike betegnelse betyr.

Samtidig var andelen gutter som definerte seg som homofil eller bifil dobbelt så stor i Ung i Oslo 2006 (Moseng 2007), som i vårt utvalg (henholdsvis 3,6 prosent og 1,8 prosent). En økende bevissthet om samme-kjønnsseksuell orientering med økende alder, burde tilsi at forholdet skulle vært motsatt. En mulig forklaring på denne overhyppigheten av gutter med homofil identitet i Ung i Oslo 2006 er, som tidligere nevnt, at en liten andel av guttene som deltok i Ung i Oslo 2006 har gått inn for å tøyse på dette spørsmålet (Elstad 2008). Tabell 1 side 54.

Kategoriseringen av seksuell orientering med utgangspunkt i homoseksuelle erfaringer og tiltrekningsmønstre er vist i tabell 1 (s. 54). For gutters del var fordelingen på disse kategoriene i vårt materiale svært lik fordelingen Hegna (2007a) fant for 16-åringer. Våre jenter i alderen 18–20 år fordelte seg noe annerledes enn de yngre jentene i Hegnas utvalg: Andelen med homoseksuelle erfaringer og andelen med homofil tiltrekning var høyere i vårt utvalg, og andelen som verken hadde homoseksuelle erfaringer eller hadde opplevd samme-kjønntiltrekning var dermed mindre. En stor del av jentene med homoseksuelle erfaringer men uten tiltrekning (kategori 2) oppga at de kun hadde "klint" med en annen jente, dvs. tungekysset, mens dette var en langt mer uvanlig erfaring mellom gutter. Ungdommene i kategori 3 hadde opplevd enten følelsesmessig og/eller seksuell tiltrekning til samme kjønn. I denne gruppen var det også svært utbredt å ha homoseksuelle erfaringer, 72 prosent av guttene og 85 prosent av jentene oppga at de hadde minst én slik erfaring som vi her har spurt om med noen av samme kjønn.

Tabell 1 viser også graden av overlapp mellom disse to kategoriseringene av seksuell orientering. Verdt å legge merke til er at en relativt stor andel av jentene som identifiserte seg som heterofile ser ut til å ha opplevd seksuell eller emosjonell tiltrekning til andre jenter, mens dette bare gjelder en svært liten andel av guttene med tilsvarende identitet. Blant unge med homofil/lesbisk/bifil identitet derimot, hadde majoriteten også opplevd tiltrekning til en person av samme kjønn, og dette var likt for gutter og jenter. Det ser imidlertid ut til at identitet som homofil er tettere knyttet til seksuell/emosjonell tiltrekning blant gutter enn det lesbisk identitet er blant jenter; 51 prosent av guttene som hadde opplevd slik tiltrekning, hadde også en homofil/bifil iden-

Tabell 1. Forholdet mellom ulike dimensjoner i samme-kjønnsseksuell orientering og identitet. Gutter og jenter 18-20 år. Prosent.

Seksuell erfaring og tiltrekning	Seksuell identitet, loddrett presentuering			Seksuell identitet, vannrett presentuering				
	Heterofil	Homofil/le sbisk/bifil/ usikker	Annet/vet ikke	Total	Heterofil	Homofil/le sbisk/bifil/ usikker	Annet/vet ikke	Total
Gutter								
Verken seksuelle erfaringer eller tiltrekning til samme kjønn	96	19	85	94	95	0,5	4	100 (n=2521)
Kun seksuelle erfaringer samme kjønn	3	0,5	3	3	95	0,5	5	100 (n=82)
Tiltrekning til samme kjønn, uavhengig av erfaring	2	81	12	3	34	51	15	100 (n=101)
Total	100 (n=2513)	100 (n=64)	100 (n=127)	100 (n=2704)	93	3	5	100 (n=2704)
Jenter								
Verken seksuelle erfaringer eller tiltrekning til samme kjønn	62	6	53	60	93	0,5	6	100 (n=2309)
Kun seksuelle erfaringer samme kjønn	28	10	19	27	93	2	5	100 (n=1045)
Tiltrekning til samme kjønn, uavhengig av erfaring	10	84	28	13	59	27	14	100 (n=560)
Total	100 (n=3461)	100 (n=179)	100 (n=274)	100 (n=3914)	88	5	7	100 (n=3914)

titet, mens tilsvarende tall for jenter var 27 prosent. Analysen bekrefter dermed til en viss grad at det er større variasjon blant jenter enn blant gutter både i seksuell praksis, tiltrekning og identitet.

Utbredelsen av vold og krenkelser etter seksuell orientering

Tabell 2 viser andelen som har vært utsatt for ulike typer krenkelser etter ulike operasjonaliseringer av seksuell orientering for hele utvalget. I tabellen er seksuell orientering operasjonalisert på to måter, både ut fra kombinasjoner av homoseksuelle erfaringer og tiltrekningsmønstre, og ut fra selvidentifikasjon (identitet).

Analysen av hele utvalget viste at det var et lite mindretall i alle grupper som hadde opplevd mer alvorlige former for mobbing eller vold, og en noe større minoritet som hadde vært utsatt for trusler eller slag. Samtidig viser analysen at det var en varierende grad av overhyppighet av offeropplevelser blant unge som hadde opplevd tiltrekning til noen av samme kjønn sammenlignet med unge som ikke hadde slike erfaringer. Forskjellen var signifikant for de fleste former for krenkelser, med unntak av grov mobbing og vold som hadde medført skade (både med og uten behov for legehjelp). Et tilsvarende mønster gjorde seg gjeldende når vi sammenlignet ungdom med heterofil identitet med ungdom som opplevde seg som homofil/lesbisk/bifil. I denne analysen viste det seg at andelen som oppga offererfaringer nærmest var identisk blant dem som hadde opplevd tenning/forelskelse og blant dem som identifiserte seg som homofil/lesbisk/bifil. Den tredelte inndelingen som er brukt viste imidlertid at gruppen unge med homoseksuelle erfaringer verken skilte seg fra unge som ikke hadde slike erfaringer og som heller ikke hadde opplevd tiltrekning, eller fra unge som opplevde seg som heterofile.

Forskjellene mellom unge med homofil/lesbisk/bifil identitet og de andre gruppene av ungdom var særlig tydelig når det gjaldt psykiske krenkelser. Andelen som hadde opplevd å bli ertet eller plaget av jevnaldrende siste år var nesten fordoblet i denne gruppa sammenlignet med ungdom med heterofil identitet (henholdsvis 12 og 7 prosent). Forskjellen var også uttalt for spørsmålet om seksuell trakassering (henholdsvis 7 og 2 prosent). For grov mobbing var det som allerede nevnt ingen signifikant forskjell. Også trusler om vold og det å bli slått uten å få synlige merker var mer vanlig i gruppen homofilt identifiserte ungdommer enn blant ungdom med heterofil identitet (henholdsvis 16 og 11 prosent og 17 og 11 prosent). Forskjellene i utsatthet er med andre ord mer uttalt for presumptivt milde krenkelser både av psykisk og fysisk art.

Tabell 2. Seksuell orientering og utsatthet for psykisk og fysisk vold siste 12 måneder. Prosent

	Seksuell erfaring og tiltrekning			Seksuell identitet		Sig. test
	Verken seksuelle erfaringer eller tiltrekning til samme kjønn (n=4841)	Kun seksuelle erfaringer samme kjønn (n=1123)	Tiltrekning til samme kjønn, uavhengig av erfaring (n=661)	Heterofil (n=5956)	Homofil/lesbisk/bifil/usikker (n=241)	
Psykisk vold / trakassering						
Jeg har blitt ertet eller plaget av jevnaldrende	8	7	13	7	12	**
Jeg har blitt utsatt for grov mobbing av jevnaldrende	1	1	2	1	2	*
Jeg har blitt utsatt for seksuell trakassering av jevnaldrende	2	4	7	2	7	***
Jeg har blitt utsatt for trusler om vold	11	9	14	11	16	**
Fysisk vold						
Jeg har blitt slått uten å få synlige merker	10	10	15	11	17	**
Jeg har fått sår eller skader på grunn av vold uten at jeg trengte legebehandling	6	7	7	6	8	i.s.
Jeg har blitt skadet så sterkt på grunn av vold at jeg trengte legebehandling	2	2	2	2	2	i.s.

Signifikans-test = Pearson kji kvadrat. i.s. ikke signifikant *p < .05, **p < .01 og ***p < .001.

Forekomsten av verbal trakassering er også betydelig lavere i vårt materiale enn i Hegnas (2007a) studie blant 16-åringer, som vi refererte til innledningsvis. Andelen utsatt for trusler om vold blant unge med homofil tiltrekning var for eksempel om lag dobbelt så høy i Hegnas studie som i vår analyse (hhv. 31 og 14 prosent). En tilsvarende forskjell gjorde seg gjeldende for erting og plaging (hhv. 30 og 13 prosent). Ungdom i vår aldersgruppe er altså jevnt over mindre utsatt for slike krenkelser enn yngre ungdom, i tråd med studier av mobbing blant ungdom generelt (Vatn et al. 2007).

Alt i alt peker våre resultater i retning av en tolkning hvor krenkelsene unge med samme-kjønnsseksuell orientering er utsatt for handler mer om plaging og trakassering enn om grov "hatvold". Det er dessuten et viktig funn at den store majoriteten av unge med samme-kjønnsseksuell orientering ikke har vært utsatt for verken milde eller grove krenkelser, og at grove voldelige angrep ikke ser ut til å henge sammen med seksuell orientering.

Tabellene 3 og 4 (s. 58 og 59) viser sammenhengen mellom seksuell orientering og voldsutsatthet for henholdsvis gutter og jenter. De separate analysene for hvert kjønn gir et noe annet bilde enn den samlede analysen. For gutters vedkommende forsvant forskjellen mellom gutter med homofil og heterofil identitet – med ett unntak: Guttene med homofil identitet var mer utsatt for seksuell trakassering enn guttene med heterofil identitet (henholdsvis 5 og 1 prosent). Et tilsvarende mønster kunne observeres for kategoriseringen med utgangspunkt i seksuell erfaring og tiltrekning: Med unntak av seksuell trakassering var det ingen forskjell mellom gutter som verken oppga homo-seksuelle erfaringer eller tiltrekning til samme kjønn og gutter som hadde vært tiltrukket av noen av samme kjønn. Vi fant dessuten at gutter med homofil identitet var mindre utsatt enn gutter med heterofil identitet for de to groveste voldskrenkelsene vi kartla. Blant gutter med homofil identitet var det faktisk ingen som oppga at de var blitt skadet så alvorlig som følge av vold at de hadde trengt legehjelp. Fordi dette resultatet avviker så markant fra resultatet i Mosengs (2007) studie undersøkte vi om det var forskjeller i noen-gangs-utsatthet for samtlige av de krenkelsene vi kartla etter seksuell identitet. Disse analysene pekte i samme retning som analysene av siste-års forekomst: Gutter med homofil, bifil eller usikker identitet var betydelig mer utsatt for verbale krenkelser og psykisk trakassering sammenlignet med gutter med heterofil identitet, men det var ingen signifikant forskjell mellom disse gruppene når det gjaldt utsatthet for verken trusler om vold eller utsatthet for fysiske krenkelser.

Tabell 3. Seksuell orientering og utsatthet for psykisk og fysisk vold siste 12 måneder blant gutter. Prosent

	Seksuell erfaring og tiltrekning				Seksuell identitet		
	Verken seksuelle erfaringer eller tiltrekning til samme kjønn (n=2532)	Kun seksuelle erfaringer samme kjønn (n=80)	Tiltrekning til samme kjønn, uavhengig av erfaring (n=102)	Sig. test	Heterofil (n=2510)	Homofil /bifil/ usikker (n=64)	Sig. test
Psykisk vold / trakassering							
Jeg har blitt ertet eller plaget av jevnaldrende	9	20	11	**	9	11	i.s.
Jeg har blitt utsatt for grov mobbing av jevnaldrende	1	2	2	i.s.	1	2	i.s.
Jeg har blitt utsatt for seksuell trakassering av jevnaldrende	1	2	8	***	1	5	*
Jeg har blitt utsatt for trusler om vold	16	27	18	*	16	14	i.s.
Fysisk vold							
Jeg har blitt slått uten å få synlige merker	14	25	14	*	15	14	i.s.
Jeg har fått sår eller skader på grunn av vold uten at jeg trenger legebehandling	8	21	7	***	8	5	i.s.
Jeg har blitt skadet så sterkt på grunn av vold at jeg trenger legebehandling	2	6	2	i.s.	3	0	i.s.

Signifikans-test = Pearson kjøkvadrat. i.s. ikke signifikant *p < .05, **p < .01 og ***p < .001.

Tabell 4. Seksuell orientering og utsatthet for psykisk og fysisk vold siste 12 måneder blant jenter. Prosent

	Seksuell erfaring og tiltrekning			Seksuell identitet		
	Verken seksuelle erfaringer eller tiltrekning til samme kjønn (n=2309)	Kun seksuelle erfaringer samme kjønn (n=1043)	Tiltrekning til samme kjønn, uavhengig av erfaring (n=559)	Heterofil (n=3446)	Lesbisk /bifil / usikker (n=177)	Sig. test
Psykisk vold / trakassering						
Jeg har blitt ertet eller plaget av jevnaldrende	6	6	13	6	13	**
Jeg har blitt utsatt for grov mobbing av jevnaldrende	1	1	2	1	2	*
Jeg har blitt utsatt for seksuell trakassering av jevnaldrende	2	4	7	3	7	**
Jeg har blitt utsatt for trusler om vold	5	8	13	6	17	***
Fysisk vold						
Jeg har blitt slått uten å få synlige merker	6	9	15	7	17	***
Jeg har fått sår eller skader på grunn av vold uten at jeg trengte legebehandling	3	5	7	4	9	**
Jeg har blitt skadet så sterkt på grunn av vold at jeg trengte legebehandling	1	1	2	1	3	*

Signifikans-test = Pearson kji-kvadrat. i.s. ikke signifikant *p < .05, **p < .01 og ***p < .001.

Gutter med homoseksuelle *erfaringer* (men som ikke hadde opplevd tiltrekning til samme kjønn) skilte seg derimot ut som betydelig mer utsatt for psykiske og fysiske krenkelser av både mild og grov karakter sammenlignet med gutter ellers. Andelen som hadde opplevd vold som medførte skade (men ikke behov for legebehandling) var for eksempel rundt tre ganger så høy (21 prosent) i denne gruppa sammenlignet med de øvrige to gruppene (8 og 7 prosent).

Analysen av jenters utsatthet for krenkelser bekrefter i all hovedsak bildet fra den samlede analysen: Jenter som hadde vært tiltrukket av og/eller tent på noen av samme kjønn og jenter med lesbisk eller bifil identitet var gjennomgående mer utsatt for krenkelser enn jenter ellers. For jenter gjaldt dette imidlertid også de grove krenkelsene av psykisk og fysisk art, selv om det skal nevnes at for to av spørsmålene (grov mobbing og vold som hadde medført behov for legebehandling) var forskjellen mellom gruppene inndelt etter tiltrekning og seksuell erfaring ikke signifikant. Analysene av noen-gangs-utsatthet etter seksuell identitet var i tråd med analysen av offeropplevelser siste år: Jenter med lesbisk, bifil eller usikker identitet var betydelig mer utsatt for samtlige av de psykiske og fysiske krenkelsene vi kartla sammenlignet med jenter med heterofil identitet.

Jenter med homoseksuelle *erfaringer* skilte seg fra jenter som verken hadde slike erfaringer eller hadde opplevd tiltrekning til noen av samme kjønn når det gjaldt noen krenkelser, men ikke andre. De var for eksempel mer utsatt enn jenter i denne gruppen for seksuell trakassering og trusler om vold, mens dette ikke var tilfelle for erting/plaging og grov mobbing.

Diskusjon

Analyseresultatene kan oppsummeres ved tre sentrale poenger. For det første er det en vesentlig lavere forekomst av utsatthet for vold blant unge med homofil identitet enn det som tidligere har vært rapportert for norsk ungdom (Moseng 2007). Vi skal diskutere denne diskrepansen i lys av metodologiske aspekter ved denne typen undersøkelser, nærmere bestemt hvordan spørsmålene om krenkelseserfaringer er formulert, hvem som har svart på dem og hvordan seksuell orientering er operasjonalisert.

For det andre viser analysene at bruken av ulike indikatorer på seksuell orientering får fram et mer nyansert bilde av sammenhengene mellom seksuell

orientering og utsatthet for krenkelsers sammenlignet med tidligere studier. Et tredje poeng handler om betydningen av kjønn: Det er helt avgjørende å se gutter og jenter hver for seg i analysen dersom man skal få tak i de mekanismene som kan tenkes å ligge til grunn for at ulike uttrykk for seksuell orientering gir ulik risiko for voldsutsatthet.

Metodologiske valg: Betydningen for produksjonen av tilstandsbilder

Majoriteten av elever, i alle gruppene vi analyserte, rapporterte altså verken om mobbing, trakassering, trusler eller vold. Samtidig viste analysene at det nok *er* en sammenheng mellom noen dimensjoner i seksuell orientering og utsatthet for krenkelsers. I motsetning til Moseng (2007) fant vi imidlertid at det ikke primært er i forhold til den grove volden de sterkeste sammenhengene opptrer. I den aldersgruppen det her er snakk om ser det heller ut til at ungdom med tiltrekning til samme kjønn eller med identitet som homofil, lesbisk, bifil eller usikker, oftere enn andre er utsatt for ulike typer krenkelsers som vi gjerne forbinder med mobbing mellom jevnaldrende – erting, knuffing, ukvemsord, verbale trusler og seksuell trakassering. I så måte er våre resultater i tråd med det Hegna (2007c) har dokumentert i sin studie blant yngre ungdom.

Men våre funn står altså i skarp motsetning til Mosengs (2007) resultater når det gjelder utsatthet for grov vold. En viktig årsak er trolig at spørsmålene om alvorlig vold var formulert forskjellig i vår studie og i den studien Moseng baserte seg på. En nylig publisert sammenligning av forskjeller i den *generelle* forekomsten av vold i to ungdomsundersøkelser kan illustrere poenget (Hegna 2009). Den ene er Ung i Oslo 2006, den samme som Moseng benyttet, og den andre er en longitudinell studie kalt LUNO som brukte samme formulering som i det datamaterialet som er benyttet her. Ung i Oslo 2006 og LUNO ble gjennomført med ca. ett halvt års mellomrom (begge i 2006). De hadde tilsvarende geografiske nedslagsfelt (Oslo) og framgangsmåte, samt rimelig sammenlignbare utvalg (ungdom på 9. trinn). I den førstnevnte undersøkelsen (Ung i Oslo 2006) ble ungdommene bedt om å ta stilling til to utsagn, som var formulert slik: "Jeg har fått sår eller skader uten at jeg trengte legebehandling" og "Jeg har blitt skadet så sterkt at det krevde legebehandling". I LUNO, den andre undersøkelsen, ble de samme spørsmålene stilt, men med presiseringen "på grunn av vold".⁸ I tillegg til denne presiseringen var også introduksjonen til spørsmålsbatteriet om vold mer konkret i denne undersøkelsen sammenlignet med Ung i Oslo 2006.⁹ Hegnas (2009) analyser

viste at andelen som svarte bekreftende på disse spørsmålene var flere ganger høyere i Ung i Oslo 2006 sammenlignet med LUNO. Forskjellen i forekomst er altså betydelig, og er høyst sannsynlig et resultat av de ulike spørsmålsformuleringene. Utsagnene i Ung i Oslo 2006 åpner for feiltolkning: Fordi presiseringen *på grunn av vold* er utelatt kan ungdommene tro at spørsmålene dreier seg om sår og skader generelt, for eksempel i forbindelse med idrett eller andre fysiske aktiviteter.

Problemet med slike implisitte forutsetninger er, slik Hegna (2009) påpeker, at vi ikke kan regne med at alle ungdommer vil oppfatte dem likt. Ungdom er en svært heterogen gruppe. Noen har evne til å forstå abstrakte og implisitte ”voksenpremisser”, mens andre forholder seg til spørsmålene ordrett, og hopper over forskernes innledningsfraser. Høyst sannsynlig har mange av dem som deltok i undersøkelsen Moseng (2007) baserte seg på, ikke fått med seg at det forskerne var ute etter var deres erfaringer med å bli skadet på grunn av vold. Dette innebærer selvsagt et alvorlig validitetsproblem. Vi kan rett og slett ikke vite hvilke av de skadene som er rapportert i Ung i Oslo 2006 som handler om vold, og hvilke som dreier seg om andre typer hendelser. Koplingen mellom disse spørsmålene og seksuell orientering vil derfor være beheftet med mye ”støy”, kanskje så mye at resultatene bør avvises som irrelevante.

Våre analyser – som er basert på spørsmål hvor det var tydelig presisert at det var skader som følge av vold forskerne var interessert i – gir som vist grunnlag for et mer nyansert bilde av sammenhengen mellom seksuell orientering og voldsutsatthet, særlig når sammenhengene analyseres for hvert kjønn separat. Våre resultater understreker også betydningen av å anlegge et bredt perspektiv på krenkelser når sammenhengen mellom offeropplevelser og seksuell orientering skal studeres. Hadde vi utelukkende fokusert på den grove volden ville konklusjonen blitt at homofil og lesbisk ungdom slett ikke ser ut til å være mer utsatt enn andre ungdommer. Det er når vi ser disse resultatene i lys av resultater knyttet til mildere former for krenkelser vi kan ane konturene av en type fenomen som har mer med mobbing og trakassering enn med grove voldskrenkelser å gjøre. Likevel må vi ta forbehold om at spørsmålene om trakassering, mobbing, krenkelser og vold *ikke* var avgrenset til hendelser som var direkte knyttet til offerets seksuelle orientering.

Vårt utvalg av eldre ungdommer er ikke direkte sammenlignbart med det utvalget av yngre ungdommer Moseng (2007) anvendte i sine analyser. Noe av forklaringen på den store forskjellen i forekomst mellom disse to studiene

kan handle om at vi sammenligner to ulike aldersgrupper: Yngre ungdommer uttrykker homonegativisme i sterkere grad enn eldre ungdommer (Horn 2006). I tillegg har vårt materiale svakere representativitet for enkelte deler av ungdomsbefolkningen enn det materialet Moseng (2007) anvendte. Det kan dermed tenkes at våre data ikke fanger opp denne problematikken i like stor grad som studier blant yngre ungdom. Eldre ungdommer, dvs. den gruppa vi har studert, kan tenkes å oppleve mindre vold relatert til homonegativisme sammenlignet med yngre ungdommer. Det kan også tenkes at for eksempel homofile unge med ikke-vestlig bakgrunn, som er underrepresentert i materialet, opplever mer homonegativisme enn andre unge homofile. På tross av disse forbeholdene synes det likevel rimelig å konkludere med at utsattheten for grov vold blant homofil og lesbisk ungdom ble betydelig overestimert i Mosengs studie.

Et annet metodologisk poeng knytter seg til operasjonaliseringen av seksuell orientering. Både i den samlede og i de separate analysene for hvert kjønn var resultatene nesten identiske for de to operasjonaliseringene vi benyttet. Andelen som hadde opplevd ulike former for krenkelser var med helt små avvik lik blant dem som hadde opplevd å være forelsket i og/eller tiltrukket av noen av samme kjønn (operasjonalisering basert på seksuelle erfaringer og tiltrekningsmønstre) og blant unge som forsto seg selv som homofile, lesbiske eller bifile (operasjonalisering basert på selvforståelse/identitet). Disse resultatene indikerer, til tross for at operasjonaliseringen definerer grupper som bare delvis er overlappende, at mekanismen bak voldsutsattheten kan være den samme i begge grupper. Kan hende er det av liten relevans for hvilken voldsrisiko ungdom har om man definerer seg som homofil/lesbisk/bifil eller ikke i ungdomsårene. Det som er av betydning, er hvordan en selv og andre fortolker det at man har vært tiltrukket til noen av samme kjønn. Dette harmonerer også med funn fra kvalitativ forskning om hvordan ungdom forstår seksuelle identiteter. Det er hvem man har følelser for som definerer ens seksuelle orientering, ikke om man kaller seg homofil/lesbisk eller bifil, eller for den saks skyld, hvem man har seksuelle erfaringer med (Friedman et al. 2004; Larsen et al. 2005).

At mønstrene i utsatthet er like for de to operasjonaliseringene betyr imidlertid ikke at det er likegyldig hvilken av dem man tar utgangspunkt i, eller at det ikke har noen verdi å kombinere dem i empiriske analyser. Eksempelvis ville man bare ha fått med seg en tredel av jentene med tiltrekning til samme kjønn dersom man kun baserte seg på identitet som lesbisk/bifil. Som vist i

analysene er det viktig å ikke utelate jenter med tiltrekning til samme kjønn som ikke har en identitet som lesbisk. Også dette er en gruppe med forhøyet risiko for offeropplevelser sammenlignet med jenter som ikke opplever samme-kjønnstiltrekning.

Tilsvarende ville en gruppe bestående av ungdom som har seksuelle erfaringer med andre av samme kjønn, omfatte ungdom med og uten tiltrekning til andre av samme kjønn. Homoseksuelle erfaringer alene som operasjonalisering av samme-kjønnsseksuell orientering vil tilsløre at dette i realiteten er to grupper som ser ut til å ha *ulik* risiko for voldsutsatthet. Bare ved å holde disse to gruppene fra hverandre og se gutter og jenter hver for seg kunne vi se at det er jenter med tiltrekning til samme kjønn og gutter med homoseksuelle erfaringer *uten* tiltrekning til samme kjønn som er mest utsatt.

Kjønnnet sårbarhet: Et forsøk på å fortolke sammenhengene

Mønstrene vi fant da vi analyserte sammenhengen mellom krenkelseserfaringer og seksuell orientering separat for gutter og jenter understreker betydningen av å anvende flerdimensjonale indikatorer på seksuell orientering i denne typen studier. Som vi husker var gutter med tiltrekning til samme kjønn eller med en homofil/bifil/usikker seksuell identitet mer utsatt for seksuell trakassering enn andre gutter, men forøvrig var de ikke mer utsatt for trusler, slag eller grov vold. Tvert imot var det guttene som kun rapporterte om seksuelle erfaringer med andre gutter – uten at de hadde opplevd seksuell tenning eller forelskelse i forhold til andre gutter – som i større grad enn andre gutter hadde opplevd erting, trusler om vold, slag og grov vold. Vi vil lansere to ulike hypoteser om hva dette kan skyldes. En første hypotese er at de homoseksuelle erfaringene kan være direkte relatert til opplevelsene av vold, altså at gutter med homoseksuelle erfaringer, men uten seksuell tiltrekning til samme kjønn eller homofil identitet, i realiteten beskriver overgrepstilnende forhold. Det er også mulig at det vi ser konturene av, er at unge gutters homoseksuelle atferd i større grad utløser ”hatvold” fra jevnaldrende og omgivelsene. Det er imidlertid vanskelig å tenke seg at dette bare skulle gjelde gutter med ”eksperimenterende” homoseksualitet, og ikke gutter med homofil identitet eller tiltrekning – som jo også i stor grad har seksuelle erfaringer med samme kjønn.

En annen forståelse av denne sammenhengen bygger på en fortolkning av homoseksuelle erfaringer (uten samme-kjønnstiltrekning) blant unge gutter som en indikator på en *livsstil*, slik at sammenhengen vi observerer er uttrykk for andre, bakenforliggende forklaringsfaktorer. Analyser av rusbruk og sosiale

nettverk blant unge gutter i samme aldersgruppe, har tidligere vist at unge gutter med homoseksuelle erfaringer, men uten tiltrekning til samme kjønn ser ut til å være godt integrert i jevnaldersmiljøet samtidig som de har et høyt forbruk av alkohol (Hegna & Larsen 2007). I forlengelsen av en slik beskrivelse kan en mulig hypotese derfor være at denne gruppen unge gutter har karakteristika som har vist seg å øke sannsynligheten for å bli utsatt for vold generelt. Pedersen (1999, 2001) har blant annet vist at unge mannlige voldsofre skiller seg fra andre unge gutter på noen viktige områder. Stikkord er alkoholrelaterte problemer og egen aggressivitet. Tilsvarende sammenhenger er rapportert også i andre studier (Pape & Pedersen 1997). Det er mulig at vi ved bruk av denne dimensjonen av seksuell orientering isolert sett, har identifisert en gruppe unge menn som lever et aktivt fest-liv, der både høyt konsum av rusmidler og variert, kanskje eksperimenterende, seksuell praksis er involvert, og at de i forlengelsen av denne livsstilen også utsetter seg for større risiko når det gjelder utsatthet for vold. Ikke minst er en slik tolkning mulig fordi volden og trakasseringen i spørreskjemaet er definert generelt, og ikke eksplisitt relatert til offerets seksuelle orientering. Volden disse guttene har vært utsatt for, kan dermed være relatert til helt andre forhold og situasjoner enn det vi forbinder med "hatvold mot homofile". Kanskje dreier det seg til og med om episoder hvor de ikke har vært passive ofre for andres angrep, men også selv bidratt aktivt?

Den manglende sammenhengen mellom homofil/bifil/usikker identitet eller tiltrekning til samme kjønn og utsatthet for vold blant gutter, er påfallende sett i lys av tidligere forskning. Generelt er disse guttene ikke utsatt for mer trusler, erting og mild vold enn sine jevnaldrende. Bare når det gjelder seksuell trakassering viste våre analyser en overhyppighet blant gutter med tiltrekning til samme kjønn eller homofil/bifil identitet.

Funnene når det gjelder denne gruppen blir særlig interessante når vi sammenligner med unge jenter med lesbisk/bifil identitet eller tiltrekning til samme kjønn. Analysen av jentene viste at det både når det gjelder erting, trusler om vold, seksuell trakassering, slag og grov vold er en overhyppighet sammenlignet med de andre gruppene av jenter. Det er påfallende at det dermed ser ut til at gutters sårbarhet for vold er knyttet til eksperimenterende homoseksuell praksis, mens det for jenters vedkommende kan være økt sårbarhet for vold knyttet til homofil tiltrekning eller identitet/selvforståelse.

Igen kan vi tenke oss at tiltrekning/lesbisk identitet er knyttet til utsatthet for vold på direkte måter. En slik sammenheng kunne handle om for eksempel vold i lesbiske parforhold. En annen om diskriminering og hatvold. Kanskje

er jenter som har følt tiltrekning til en av samme kjønn og jenter med lesbisk/bifil/usikker seksuell identitet mer utsatt for trakassering og vold fordi de signaliserer til omverdenen at dette er noe som er viktig og reelt for dem. To jenter som kliner på fest er tilsynelatende mer synlig for omgivelsene enn det lesbisk identitet er, men samtidig er klining noe som av jevnaldrende kan fortolkes som lek og eksperimentering (Hegna og Larsen 2007). Jenters større spillerom for samme-kjønnsseksuell eksperimentering kan dermed fungere beskyttende mot negative konsekvenser.

På den annen side kan vi også her fortolke samme-kjønnsstiltrekning/lesbisk identitet som en indikator på en livsstil som gir større risiko, dvs. at lesbisk identitet her fungerer som en markør for atferd som øker risikoen for å bli utsatt for vold (Malterud et al. 2009). Man har tidligere vært bekymret for at bruk av illegale rusmidler har vært særlig utbredt blant jenter med lesbisk/bifil identitet (Hegna & Rossow 2007). En eventuell "fuktig" livsstil kan gi økt risiko for viktigmisering i tråd med generelle risikofaktorer for utsatthet for vold. Videre analyser trengs for å gi en bedre forståelse av disse sammenhengene og de kjønnsforskjellene vi har beskrevet.

Konklusjon

Som vi har vist, er det ingen enkel sak å undersøke sammenhengen mellom seksuell orientering og offeropplevelser. Hver for seg er dette fenomener som det er vanskelig å kartlegge. Når to slike fenomener så skal ses i sammenheng med hverandre kompliseres saken ytterligere. Fordi små målefeil kan gi store utslag i forhold til små grupper må man dessuten utvise stor varsomhet når man sammenligner ungdom med samme-kjønnsseksuell orientering med ungdom ellers (Malterud et al. 2009). Metodologiske utfordringer bør med andre ord vies særskilt oppmerksomhet i studier som tar mål av seg å undersøke sammenhengen mellom seksuell orientering og utsatthet for krenkelser empirisk. Våre analyser tilsier at tolkninger av eventuell samvariasjon må ses i sammenheng med hvordan datamaterialet en anvender er produsert og de valgene en har tatt i det konkrete analysearbeidet: Hvem har deltatt i undersøkelsen? Hvordan var spørsmålene om vold og krenkelser formulert? Og ikke minst hvordan var seksuell orientering operasjonalisert?

Våre resultater gir grunn til å nyansere det bildet som er i ferd med å feste seg i norsk offentlighet av unge homofile som svært utsatt for grove voldelige

angrep. Bildet som trer fram på bakgrunn av analysene i vår undersøkelse, er snarere av samme-kjønnsseksuell orientering som en risikofaktor for plaging og trakassering i jevnaldersmiljøet.

Også når det gjelder kjønn står våre resultater i strid med det man ville forvente. Den tidligere nevnte kampanjen mot hatvold mot homofile/lesbiske besto av postere utplassert blant annet på trikker og busser i hovedstaden. Teksten *Noen får seg en på trynet fordi de er den de er. Bry deg! Anmeld vold og trusler mot homofile* var illustrert med et bilde av en ung gutt med forslått og blodig kjeve. Kampanjens tekst og illustrasjon trekker tanken i sterkere grad til vold mot homofile gutter enn mot lesbiske jenter, både ved bruk av bildet og ved ordet "homofil" som for mange ikke omfatter lesbiske, og bidrar samtidig til å sementere oppfatninger om at det særlig er homofile gutter som er ofre for den heteroseksistiske motiverte volden – hatvolden.

At vi finner ulikheter i utsatthet for vold mellom ulike kategoriseringer av seksuell orientering og mellom gutter og jenter i dette materialet, understreker at det kan være forhastet å konkludere med at homofile/lesbiske/bifiles utsatthet for vold utelukkende er knyttet til hat og fordommer mot homofile. Åpenbart er sammenhengene mer kompliserte enn som så, og fortolkningene av dynamikken i voldsrisiko blant ungdom må gjenspeile dette.

Noter

1. Aftenposten 13. september 2007.
2. Vårt land 13. september 2007.
3. Fredrikstad Blad 13. september 2007.
4. Holdningskampanjen ble frontet av Politidirektoratet i samarbeid med Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH) og var finansiert av Justisdepartementet. Kampanjen besto blant annet av plakater på t-baner, trikker og busser i Oslo og opprettelse av et eget nettsted (www.hatvold.no).
5. Det er ikke uproblematisk å skille mellom mild og grov vold på den måten vi gjør her. For en generell diskusjon om kategorisering av vold etter grovhetsgrad, se for eksempel Mossige og Stefansen 2007.
6. Bolsø (2007) har framsatt en tilsvarende kritikk av Mosengs (2007) identitetsforståelse.
7. Utvalgstrekkningen ble foretatt av Statistisk sentralbyrå (SSB) etter mønster fra Ung i Norge-undersøkelsene (Rossow & Bø 2003), dvs. at det er skoler og ikke elever som er utvalgsenheten. Skolene ble gruppert i fem regioner, og innenfor hver region i tre grupper ut fra skoletype (det vil si rene allmennfaglige skoler, rene yrkesfaglige skoler og skoler med både yrkesfag og allmennfag).
8. Formuleringene var slik: "Jeg har fått sår eller skader på grunn av vold uten at jeg trengte legebehandling", og "Jeg har blitt skadet så sterkt på grunn av vold at det krevde legebehandling".

9. Introduksjonen i LUNO var formulert slik: Har du selv i løpet av de siste 12 månedene opplevd trusler eller vold. I Ung i Oslo 2006 var introduksjonen formulert slik: Har du selv i løpet av de siste 12 månedene blitt offer for noen av de handlingene eller truslene som er nevnt nedenfor?

Litteratur

- Bolsø, Agnes (2007), "Identitet og homopolitikk etter queer". *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 4:50-70.
- Bontempo, Daniel E. & Anthony R. D'Augelli (2002), "Effects of At-School victimization and Sexual Orientation on Lesbian, Gay, or Bisexual Youths' Health Risk Behavior". *Journal of Adolescent Health*, 30:364-374.
- Dempsey, Deborah, Lynne Hillier & Lyn Harrison (2001), "Gendered (s)explorations among same-sex attracted young people in Australia". *Journal of Adolescence*, 24:67-81.
- Diamond, Lisa M. (1998), "Development of sexual orientation among adolescent and young adult women". *Developmental Psychology*, 34:1085-1095.
- Diamond, Lisa M. (2003), "New paradigms for research on heterosexual and sexual-minority development". *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32:490-498.
- Elstad, Jon Ivar (2008), *Datakvalitet i Ung i Oslo 2006*. Notat. Oslo: NOVA.
- Friedman, Mark S., Anthony J. Silvestre, Melanie A. Gold, Nina Markovic, Ritch C. Savin-Williams, James Huggins & Randal L. Sell (2004), "Adolescents define sexual orientation and suggest ways to measure it". *Journal of Adolescence*, 27:303-317.
- Hegna, Kristinn (2007a), "Seksuell orientering, mobbing i skolen og psykisk helse". *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 7:85-91.
- Hegna, Kristinn (2007b), "Coming out, coming into what? Identification and risks in the 'coming out' story of a Norwegian late adolescent gay man". *Sexualities*, 10:582-602.
- Hegna, Kristinn (2007c), *Homo? Avhandling for Dr.polit.-graden ved Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo*. NOVA rapport 1/07. Oslo: NOVA.
- Hegna, Kristinn (2009), "Overrapportering av vold. Betydningen av spørsmålsformulering i to undersøkelser om vold blant ungdom i Oslo 2006". *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 9:89-98.
- Hegna, Kristinn, Hans W. Kristiansen & Bera U. Moseng (1999), *Levekår og*

- livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. NOVA-report 1/99. Oslo: NOVA.
- Hegna, Kristinn & Camilla Jordheim Larsen (2007), "Straightening out the queer? Same sex experience and attraction among young people in Norway". *Culture, Health & Sexuality*, 9:15-30.
- Hegna, Kristinn & Ingeborg Rossow (2007), "What's Love Got to Do with It? Substance use and social integration for Young People Categorized by Same-Sex Experience and Attractions". *Journal of Drug Issues*, 37:230-256.
- Horn, Stacey S. (2006), "Heterosexual adolescents' and young adults' beliefs and attitudes about homosexuality and gay and lesbian peers". *Cognitive Development*, 21:420-440.
- Larsen, Camilla Jordheim, Sveinung Sandberg & Willy Pedersen (2005), "Tunge kyss – lette identiteter?". *Sosiologisk tidsskrift*, 13:107-132.
- Malterud, Kirsti, Mari Bjørkman, Mona Flatval, Anbjørg Ohnstad, Janecke Thesen & Guri Rørtveit (2009), "Epidemiological research on marginalized groups imply major validity challenges; lesbian health as an example". *Journal of Clinical Epidemiology*, 62:703-710.
- Moseng, Bera U. (2007), *Vold mot lesbiske og homofile tenåringer. En representativ undersøkelse av omfang, risiko og beskyttelse – Ung i Oslo 2006*. Rapport 19/07. Oslo: NOVA.
- Mossige, Svein & Kari Stefansen red. (2007), *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. Rapport 20/07. Oslo: NOVA.
- Narring, Françoise & Pierre-André Michaud (2003), "Sexual orientation and development in adolescence: practical issues". *Medecine et Hygiene*, 61:384-390.
- Pape, Hilde (2008), "Sexual orientation and adolescent substance use: Questionable correlations. [Letter to the editor]". *Addiction*, 103:1404-1405.
- Pape, Hilde & Willy Pedersen (1997), "Voldsofre i den generelle ungdomsbefolkningen. En longitudinell studie av risikofaktorer". *Tidsskrift for den norske lægeförening*, 117:3347-3351.
- Pape, Hilde & Elisabeth Storvoll (2006), "Tenåringers bruk av rusmidler som ikke finnes." *Nordisk alkohol- og narkotikatidsskrift*, 23:97-111.
- Pedersen, Willy & Hans. W. Kristiansen (2003), "Å gjøre det, å føle det og å være det. Homoseksualitet i det seinmoderne". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 44:3-36.

- Pedersen, Willy (1999), "Blind vold?". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 40:368-398.
- Pedersen, Willy (2001), "Adolescent victims of violence in a welfare state. Sociodemography, ethnicity and risk behaviours". *British Journal of Criminology*, 41:1-21.
- Russel, Stephen T. & Theodora B. Consolacion (2003), "Adolescent romance and emotional health in the United States: Beyond Binaries". *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32:499-508.
- Russell, Stephen T., Anne K. Driscoll & Nhan Truong (2002), "Adolescent same-sex romantic attractions and relationships: Implications for substance use and abuse". *American Journal of Public Health*, 92:198-202.
- Saewyc, Elizabeth M., Carol L. Skay, Sandra L. Pettingell, Elizabeth A. Reis, Linda Bearinger, Michael D. Resnick, Aileen Murphy & Leigh Combs (2006), "Hazards of stigma: The sexual and physical abuse of gay, lesbian, and bisexual adolescents in the United States and Canada". *Child Welfare*, 85:195-213.
- Savin-Williams, Ritch C. (1998), "... And Then I Became Gay": *Young Men's Stories*. New York: Routledge.
- Savin-Williams, Ritch C. (2001a), "A critique of research on sexual-minority youths". *Journal of Adolescence*, 24:5-13.
- Savin-Williams, Ritch C. (2001b), "Suicide attempts among sexual-minority youths: Population and measurement issues". *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69:983-991.
- Savin-Williams, Ritch C. (2006), "Who's gay? Does it matter?". *Current Directions in Psychological Science*, 15:40-44.
- Savin-Williams, Ritch C. & Lisa M. Diamond (2000), "Sexual identity trajectories among sexual-minority youths: Gender comparisons". *Archives of Sexual Behavior*, 29:607-627.
- Støren, Liv A., Håvard Helland & Jens B. Grøgaard (2007), *Og hvem sto igjen? Sluttrapport fra prosjektet Gjennomstrømming i videregående opplæring blant elever som startet i videregående opplæring i årene 1999-2001*. Oslo: NIFU-STEP, Rapport nr.14/07.
- Udry, Richard J. & Kim Chantala (2002), "Risk assessment of adolescents with same-sex relationships". *Journal of Adolescent Health*, 31:84-92.
- Vatn, Audun S., Espen Bjertness & Lars Lien (2007), "Mobbing og helseplager hos barn og ungdom". *Tidsskrift for den norske lægeförening*, 127:1941-1944.

- Williams, Trish, Jennifer Connolly, Debra Pepler & Wendy Craig (2003), "Questioning and sexual minority adolescents: High school experiences of bullying, sexual harassment and physical abuse". *Canadian Journal of Community Mental Health*, 22:47-58.
- Williams, Trish, Jennifer Connolly, Debra Pepler & Wendy Craig (2005), "Peer victimization, social support, and psychosocial adjustment of sexual minority adolescents". *Journal of Youth and Adolescence*, 34:471-482.

Sammendrag

Temaet for artikkelen er sammenhengen mellom seksuell orientering og utsatthet for vold og krenkelser blant ungdom. Med utgangspunkt i en befolkningsstudie av ungdom skal vi undersøke hvordan ulike dimensjoner i seksuell orientering – identitet, erfaringer, forelskelse og begjær – samvarierer med utsatthet for krenkelser av ulik art. Spørsmålet vi utforsker kan formuleres slik: Framtrer det et bilde av økt sårbarhet for krenkelser langs noen av disse dimensjonene for gutter og jenter med samme-kjønnsseksuell orientering? Teoretisk er artikkelen inspirert av et flerdimensjonalt perspektiv på seksuell orientering, hvor seksuell orientering ses som et komplekst og mangesidig fenomen som ikke lar seg redusere til en enkel homo/hetero dikotomi. Artikkelen inneholder også en metodologisk diskusjon hvor vi fokuserer på hvordan valg av spørsmålsformuleringer, utvalg og operasjonaliseringer påvirker produksjonen av resultater, og dermed mulige tilstandsbilder av det fenomenet vi studerer.